D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi
Sayı XIII-XIV, İzmir 2001, ss. 53-68

OSMANLI KANUNNAMELERİ VE İSLAM CEZA HUKUKU (I)

Yard. Doç. Dr. İsmail ACAR*

ISLAMIC CRIMINAL LAW AND OTTOMAN CRIMINAL CODES (KANUNNAMELER) (I)

In this research it is aimed to study comparatively the articles of criminal law, which were introduced by Fatih, the Ottoman Sultan, in the context of codification activities, with the articles of Islamic Criminal Law, according to the Hanafite School of Law. So, it was firstly considered that why the Ottoman State needed the codifications along with the articles of Islamic Criminal Law, and secondly, it was examined some thoughts put forward about the source and formation of these codifications. By so doing, the articles of codification were dealth with one by one, and then due attention was paid to the comparison of these articles to the articles of Islamic Criminal Law.

Anahtar Kelimeler:

Kanunnamelerin kaynağı,

Kanunnamelerin şer'iliği,

Ceza ile ilgili kanunnameler,

Zina,

Fuhuş.

***

Giriş

Osmanlı hukukunun büyük bir bölümünü oluşturan kanunnameler, günümüze kadar ulaşmış önemli kanun metinleri arasında yer almaktadır. Bizim açımızdan üzerinde durulması gereken esas nokta; Osmanlı'nın bu kanunlara İslam hukuku hükümleriyle birlikte ihtiyaç duymuş olmasıdır. Hatta *hadd* veya *kısas*'ı gerektiren suçların bile kanunnamelerde farklı biçimlerde düzenlenmiş olması[1] dikkat çekici ve tartışmaya yol açan hususlardır.

* DEÜ İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Osmanlı padişahlarının -muhtemelen- daha düzenli bir yargı mekanizması oluşturmak amacıyla çıkarmış oldukları kanunnameler, kadılar da dahil olmak üzere bütün hakimleri bağlayıcı bir niteliğe sahipti.[2] Kanunnamelerin yürürlüğe girmesiyle birlikte kadılar, şer'î hukukun yanında kanunnamelerin de kazaî hayattaki yetkilisi haline getirilmiştir.[3]

İslam ceza hukukunun tayin ettiği cezalar (had) belli başlı birkaç suça ait olup bunların tespitinin de sadece objektif delillere bağlanması, dînî hukukun uygulanabilirliğini tabiî olarak sınırlamıştır.[4] Bu zorluğu gidermek için ortaya konulan kanunnamelerin şer'î hukuktan tamamen ayrı ve rasyonel şartlar içerisinde gerçekleşmiş olduğunu savunanlar[5] olduğu gibi, onların şer'î hükümlerin tamamlayıcısı konumunda olduğunu[6] söyleyenler de vardır.

Kanunnamelerden önce, her ne kadar kadılara ta'ziren ceza verme yetkisi tanınmışsa da, bu yetki, suçun tespitine sirayet etmediği için, adlî boşluğun oluşmasına engel olamamıştır. Kanunî boşluk nedeniyle cezasız kalan suçların artması, daha önceki devirlerde olduğu gibi Osmanlı padişahlarını da tedbir almaya yöneltmiştir. Genellikle örf çerçevesinde gelişen bu tedbirler, o zamana kadar var olan şer'î hukukun yanında örfî hukukun da müessese olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da; örfî hukukun, oluşum sürecinde örf-adet kuralları ile şer'î hukuk hükümlerinden ne kadar etkilendiğinin tespit edilmesidir.

Örfî hukuk dediğimiz kanunnameler, padişah fermanı şeklinde çıkarılmıştır. Bu noktadan hareketle kanunnamelerin kaynağı ve dayanağı da padişah iradesidir, denilebilir. Bunlar birer padişah emrinden ibarettir; genel fermanlarda bulunan öğeleri taşır. Dolayısıyla kanunnamelerin en başında padişahın hatt-ı hümayunu yer almıştır. Bu özellik, onun resmî bir kanun

---

1 Saffet Köse, *"Osmanlı'da Şer'î Cezalar"*, İslâmiyât, C. 2, S. 4, yıl 1999, s. 25.

2 Uriel Heyd, *"Eski Osmanlı Hukukunda Kanun ve Şeriat,"* çev. Selâhaddin Eroğlu, AÜİFD., C. XXVI, s. 633-634.

3 Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, İstanbul 1990, I,87; M. Akif Aydın, *"Ceza"*, DİA., VIII,480.

4 Heyd, *"Kanun ve Şeriat,"* s. 633.

5 Ö.Lütfi Barkan, *"Kanunname"*, İA., VI, 186,194; Halil İnalcık, *"Türk Devletlerinde Sivil Kanun Geleneği"*, Türkiye Günlüğü, S. 58, s. 10

6 Heyd, *"Kanun ve Şeriat,"* s. 645; Akgündüz, *Kanunnameler*, I, 70-71.

mecellesi olduğunu gösterir. Böylece kanunnamedeki maddeler, kendisiyle amel edilmesi (ma'mûlun bih) zorunlu hukukî kurallar halini alır.[7]

> "Nişancı tuğrası ile padişah fermanı niteliğinde çıkan bu kanunnameler, şer'î hukuk kaidelerinden istidlal veya istihrac yoluyla ortaya konmuş ictihatlar değildir. Hatta sistemli ve her sahaya ait teferruatlı kanunlar yapmak gayesiyle sarf edilen çabalar da değildir. Hakkında kanunname çıkarılan konulara ait düzenlemeler ve hükümler, gelenek ve tecrübeden alınan ilhamlara göre şekillenen idârî tedbirler ve emirler halinde yavaş-yavaş ve parça-parça padişahın emri ile ilan edilmiştir."[8]

Kanunların -onu yapan- padişahın hayatı müddetince geçerli olduğu, ölümünden sonra ise, yerine geçen padişahın emri doğrultusunda aynen devam ettirilebileceği veya yenisinin yapılacağı[9] da dikkate alınacak olursa, kanunnamelerin kaynağının padişah iradesi olduğu biraz daha kuvvet kazanmış olur.

Padişahların mevcut örf ve adeti kanun haline getirirken veya kendi aklı ile yeni bir çözüm bulurken hangi ölçüde şer'î hukuktan yararlandığının tespiti oldukça zordur. Bununla birlikte bazı kanun maddelerinde *kısas gerekirse yapılmasını* ve *şer'an ne lazımsa onun uygulanmasını*[10] emreden hükümlerin varlığı, şer'î hukukun da padişahlarca dikkate alındığının bir göstergesidir.[11] Diğer yandan, "Ulema, bazı kanun ve uygulamalara şeriate aykırı diyerek zaman zaman karşı çıksa da, bunu devlet ve dünya işi olarak değerlendirmiş ve çoğu kez de tartışmaktan kaçınmıştır."[12] yorumunu da göz ardı etmemek gerekir. Aslında ulemânın bu tutumunu siyasî olarak

---

7 İnalcık, *"Sivil Kanun Geleneği"*, s. 10.

8 Barkan, *"Kanunname"*, s. 186,194.

9 Barkan, *"Kanunname"*, s. 192.

10 Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, London 1974, s. 66-69.

11 Osman Gazi, *"Bu pazarın vergisini bana satın"* diyen adamın bu talebine konu olan pazarcılardan vergi toplama işi için; *"Tanrı mı buyurdu, yoksa beğler kendileri mi yaptı"* sorusunu yöneltmiş, *"Töredir, ezelden kalmıştır."* cevabına önce hiddetlenmiş sonra etrafındakilerle meşveret neticesinde adamın isteğine olumlu cevap vermiştir. Bkz. *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Yayıma hazırlayan: Nihal Atsız, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 28-29.

12 İlhan Bilen, *Osmanlı Hukukunda Örfün Yeri*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 1994, s. 87; Mehmet Ali Ünal, *"Osmanlı Hukukunun Tarihi Gelişimi ve Ulema Sınıfı,"* Türk Yurdu, C. XIX-XX, S. 148-149, s. 191.

değerlendirmek daha doğru olur. Gerekli fikir hürriyeti ve tartışma imkanı olsaydı belki daha farklı davranabilirlerdi. Çünkü padişahtan başka herkes *ferman*'ın karşısında son derece güçsüzdü.

Genel kanaatin aksine, kanunların çıkarılması aşamasında şeyhülislamın tasvibine büyük ölçüde ihtiyaç duyulmamıştır.[13] Nitekim şeyhülislam, Kanunnamelerin çıkarıldığı meclis olan *Divan-ı Hümâyûn* 'un tabiî bir üyesi değildir.[14] Esasen, kanunların tek hukukî dayanağı, saray fermanlarında ifade edilen sultanın iradesidir. Kanunnâmelerin önceden tasvibi alınmak üzere şeyhülislama takdim edildiği hakkında yeterli delil yoktur. Yalnız bazı kanunların çıkarılışını müteakip ve bir çok durumda da uzun bir müddet sonra şeyhülislam veya diğer bir müftü bunların meşruiyetini bir fetva ile teyit ederdi.[15] Bu işleyiş tarzı da, kanunnamelerin şer'î hukuk gözetilerek taknin edildiğini gösterecek güce sahip değildir.

> "Bazı kanunnamelerde asıl metni teşkil eden hükümlerin fetva şeklinde birer misal ile izah edilmesi veya doğrudan doğruya o şekilde vazedilmiş bulunması, kanunnamelerin teşekkül tarzı ve kanunnameler ile tanzim ve idare edilen hukuk sahasının fetvalar ile olan münasebetlerine ait çok yanlış bazı fikirler vermeye müsaittir. Kanunnameler tabiî hukuk yoluyla oluşmuş olup, içlerindeki fetvaların varlığı bizi aldatmamalıdır. Kanunnamelerin hazırlanmasında şeyhülislam fetvalarının etkili olduğu veya fıkıh kaidelerinin esas alındığı şeklindeki fikirleri müdafaa etmek mümkün değildir. Hakikatte kanunların teklif ve tedvininde padişah divanındaki kanun ve idare adamlarının rolü büyük olmakla beraber; bu rol esas itibarıyla teşri'î değil, istişarî mahiyettedir. Onlar tarafından hazırlanan kanun teklifleri ancak padişahın huzurunda okunup, onun tasvip ve tasdiki alındıktan sonra, kanun kıymetini alabilmektedir."[16]

Bununla birlikte göz ardı edilmemesi gereken diğer bir nokta da: Kanunnamelerin vücuda getirilmesinde emeği geçen başta padişah olmak üzere nişancı ve diğer divan üyelerinin İslam kültürünün hakim olduğu bir toplumda yetişmiş olmaları, hatta bu kültürü rahatça kullanma becerilerine

---

13 Heyd, "*Kanun ve Şeriat,*" s. 641; Karşı görüş için bkz. Akgündüz, *Kanunnameler*, I, 85-87.

14 Akgündüz, *Kanunnameler*, I, 208; Üçok-Mumcu-Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 210.

15 Heyd, "*Kanun ve Şeriat,*" s. 641-642; Barkan, "*Kanunname,*" s. 190

16 Barkan, "*Kanunname,*" s. 192.

sahip olmalarının[17] yanında bundan onları alıkoyacak bir gücün var olmadığının akıldan çıkarılmamasıdır. Adı geçen şahsiyetlerin zikredilen kimliklerinden sıyrılarak tamamen rasyonel davranışlar sergilemeleri tabii olarak mümkün değildir. Kanaatimizce kanunnamelerin tamamen İslam hukukuna uygun olduğu iddiası kadar, onların tamamen rasyonel şartlarda oluşmuş olduklarını söylemek de izahı güç bir görüştür.

Kanunnamelerin Tarihçesi

Osmanlılarda emir veya fermanların kanunname şeklini alıp bağlayıcılıklarının daha devamlı olması, II. Mehmet (Fatih, 1451-1481) ile başlar.[18] Aslında Fatih'in Kanun-i Sultanî'si büyük bir kısmı itibarıyla 1451'den önceki kanunların bir araya getirilmesi ile meydana gelmiştir. Ancak Fatih devri bir dönüm noktasıdır. Ondan önce Osmanlı kanunnamesi adı altında elimize ulaşmış bir vesika mevcut değildir.[19] Sistemli bir şekilde Fatih ile başlayan kanunlaştırma hareketi, II. Bayezid, Yavuz Selim, Kanunî Süleyman, II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet başta olmak üzere devam etmiştir. Kanunnamelerin hemen hepsine yakın bir bölümü bu padişahlar tarafından yapılmıştır.[20] Kanunnamelerin cezalar ile ilgili maddelerini incelerken genellikle Fatih kanunnamesiyle başlayıp III. Mehmet (1595-1603) dönemine kadar olan devrin kanunnamelerini ele alacağız. Zira, III. Mehmet'ten Tanzimat devrine kadar fazla bir değişiklik olmamış, Tanzimat'la birlikte de farklı tesirler baş göstermiştir.

Osmanlı'nın gerileme döneminde Batı'ya yönelmenin hız kazandığı sıralarda, kanunnamelerin içeriğini daha dinî, hatta tamamen şer'î hukuka uygun hale getirme çabası artmıştır. Bu çabanın en somut örneği, Mecelle'dir. Çünkü gerilemenin sebebini dinden uzaklaşmakda görenlerin sayısı hiç de az değildir. Rasyonel şartlar ile şer'î hukukun sentezinden oluşmuş olan kanunnamelerin yapısı bu tarihten itibaren dinî hukuk lehine bozulmuştur.

---

17 Nişancıların medrese kökenlilerden seçilmesine özen gösterilmesi, divan üyeleri arasında Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin bulunması, İslam hukukunu iyi bilen kişilerin divanda bulunduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

18 İsmail Acar, *İslam Hukukunda Zina Suçu ve Cezası Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme,* D.E.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış doktora tezi), İzmir 1999, s. 25.

19 İnalcık, *"Sivil Kanun Geleneği"*, s. 9.

20 Akgündüz, *Kanunnameler,* I, 7.

Nitekim, "Birçok Osmanlı vilayetinde, Kanunnamelerin ceza sisteminin bel kemiği olan para cezaları XVII. yüzyılın ikinci yarısında kaldırılmıştır. Meselâ: Yeni fethedilen Girit ve Midilli adalarına yüklenen *rüsûm-i divâniyye* veya *örfiyye* gibi para cezalarını da muhtevî olan şeriat dışı vergiler artık toplanmayacaktır. Sultan II. Mustafa (1695-1703), sadrazamına verdiği emirde bundan böyle sadece Allah ve Resulü tarafından emredilen cezaların verileceğini, bütün emirlerin sadece dinî hukuka dayalı olacağını ve kanun tabirinin artık şeriatla yan yana zikredilmeyeceğini bildirmiştir."[21]

Kanunnamelerin Mahiyeti

Her ne kadar Tanzimat'la birlikte padişahların sırf kendi iradelerine dayalı ceza verme yetkilerine bir sınırlama getirilmiş ve *"cezaların kanunîliği ve hakimin hükmüne müstenit bulunması"* prensibi ortaya konulmuşsa da;[22] bu konuda incelemeyi hedeflediğimiz zaman dilimi içerisinde padişahın otoritesini denetleyecek bir kurum yoktur.[23]

İslam hukukuna göre, hakkında açık hüküm bulunmayan konularda en yüksek idarî amire/ulülemr'e (Osmanlıda bu padişahtır) tanınan yasama yetkisinin sınırları da kesin hatlarla belli değildir. "Ulülemr fakih değilse, bu konulardaki tercihi şeyhülislam veya müftüler yapacak; ihtilaflı olan meselelerin bütün Müslümanları bağlaması için de, ulülemrin tasdikinden geçecektir,"[24] yaklaşımı da son tahlilde yine padişahın iradesine bağlı olmanın bir ifadesidir. Hanefî fıkıh kitaplarında olmayan bir ceza şekli, padişah fermanıyla çıkarılabiliyor ve o devirdeki şeyhulislam veya müftünün de bu konu ile ilgili hiç bir ictihadı ortada yoksa; kanunun kaynağının padişahın iradesi olduğunda şüphe yoktur. Sözgelimi, ırza geçen erkeğin tenasül uzvunun kesilmesi, zina eden kadının fercinin dağlanması,[25] bazı suçluların kazığa oturtulması, hazineden mal çalmaya teşebbüs ederken yakalanan kimsenin öldürülmesi[26] gibi cezaların Kur'an'da *ulülemre* tanınan

21 Heyd, *Kanun ve Şeriat*, s. 648-649.

22 Tahir Taner, *Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku*, (Tanzimatın yüzüncü yıl dönümü münasebetiyle neşredilen kitaptan ayrı bası), İstanbul 1940, s. 4.

23 Barkan, "*Kanunname*," s. 192.

24 Akgündüz, *Kanunnameler*, I, 70-71.

25 Heyd, *Criminal Law*, s. 58-59.

26 Akgündüz, *Kanunnameler*, II, 40-41, IV,366-367; Hırsızlığa teşebbüs eden kimsenin elinin kesilmesi ile ilgili devrin şeyhülislamının bir fetvasından bahsedilmektedir. (Aydın, "*Ceza*," s. 480) Muhtemelen bu fetva padişahın emriyle ortaya çıkmıştır. Zira normal şartlarda devrin alimlerince İslam ceza

yetkiye dayanarak uygulandığını söylemek zorlamadan başka bir şey değildir.[27] Hele bir de Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi (madde 37) ile bir bakıma legal hale gelen "kardeş katlinin"[28] İslam ceza hukuku ile telifi mümkün gözükmemektedir. Bu kanun ve uygulamayı İslam hukukundaki "*bağy*"[29] (devlete karşı başkaldırı) suçu ile ilişkilendirmek de,[30] henüz beşikte iken katledilen masum çocuklarla,[31] iktidar hırsı içine girmeyen şehzadelerin yaşam haklarını ihlal anlamına gelir kanaatindeyiz. Unutulmamalıdır ki; hemen hemen bütün hukuk sistemlerinde yer alan *can emniyeti*, İslam hukukunun da korumayı taahhüt ettiği beş temel esastan birisidir.

Aslında kardeş katli Osmanlı'dan önce Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde de mevcuttu.[32] Hatta Fatih'ten önce de Osmanlıda bu

---

hukukunun sınırlarının bu kadar zorlanmasına ihtimal vermiyoruz. Çünkü fıkıh kitaplarında hazineden mal çalanın eli kesilmeyeceği açıkça vurgulanmıştır. (Mergınânî, *Hidaye*, II, 122; Mevsılî, *el-Ihtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, 1951 yrz., IV (tek mücellet) 109; İbrahim Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, Beyrut 1989, I, 347; Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, Beyrut 1993, III, 205)

27 İlgili ayetin yorumu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979, II, 1374-1378; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1989, II, 308-311; Ebu'l-Al'â Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, çev. M. Han Kayanî-Y.Karaca ve diğerleri, İstanbul 1991, I,370-373

28 Akgündüz, *Kanunnameler*, I, 114; Kardeş katli ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmet Akman, *Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış doktora tezi) İstanbul 1995.

29 Hucurat 49/9 ; *"Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle savaşırsa aralarını bulup barıştırınız. Şayet biri diğerine saldırırsa, Allah'ın emrine dönünceye kadar saldıran grupla savaşınız..."*

30 Akgündüz, *Kanunnameler*, I, 114.

31 Şehzade Mehmet babasının vefat haberini alır almaz İstanbul'a gelmiş, 27 Ocak 1595 de biat işi tamamlanarak tahta cülûs etmişti. Babasının cenaze merasimi akabinde 19 kardeşini idam ettiren III. Mehmet, Fatih'in ihdas ettiği "*Kanunname-i Âl-i Osman*"da ifade edilen "*Nizam-ı âlem*" maddesine uymuştur. Bazıları ana kucağından alınarak idam edilen bu şehzadeler devletin bölünmez bütünlüğünün kurbanları olmuşlardır. Cenazeleri İstanbul halkının feryat ve figanları arasında babalarının ayak ucuna defnedilmiştir. III. Mehmet böylece saltanatın emniyeti için kardeş katli işini çığırından çıkarmış oldu. (Mücteba İlgürel, (ilgili bölümün yazarı) *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1989, X,403; Ayrıca bkz. M. Tayyib Gökbilgin, *"Mehmed III."*, İA., VII, 536)

32 İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1980, I,9.

uygulamanın mevcut olması mümkündür. Ancak bizi ilgilendiren nokta, Teşkilat Kanunnamesinde zikri geçen 37. madde ve sonraki Osmanlı uygulamalarıdır.

Kanunnamelerin kaynağını Osmanlı örf ve adetinin şekillendirmiş olduğunda çok fazla bir ihtilaf yoktur. Ancak bu örf ve adetin oluşum sürecinde nerelerden etkilendiği ve örf denince ne anlaşılması gerektiği problemi ile karşılaşmaktayız.[33] (Hanefi) İslam hukukçularının tali kaynak olarak nitelendirdikleri, beşerî hukukun da genellikle ikinci bazen de birinci dereceden kaynak olarak gördüğü örf,[34] Osmanlı hukukuyla birlikte ayrı bir anlam mı kazanmıştır? Yoksa aynı anlam ve muhtevayı koruyarak devam mı etmiştir. Bu sorular için aranacak cevapların konunun aydınlatılmasına yardımcı olacağı kanatindeyiz.

Örf'ü, İslam hukukunun talî bir kaynağı olarak ele alıp; Osmanlı örfî hukuku şer'î hukuktan ayrı ve ondan bağımsız bir hukuk düzeni değil, İslam hukukunun devlet idarecilerine tanımış olduğu yasama yetkisine dayalı olarak geliştirilen bir kanun hukukudur,[35] demek mümkündür. Bu perspektiften kanunnamelere baktığımızda, şer'î hukukun benimsediği dinin temel prensiplerine aykırı olmayan örften öteye geçildiği görülmektedir. Burada, Osmanlı padişahlarının daha önceki Türk hükümranlık anlayışından getirdikleri güçlü şahsiyet tipini, fıkhın ulülemre tanıdığı yasama yetkisi ile birleştirdikleri ve bu durumun da onların mevkilerini biraz daha kuvvetlendirdiği görülmektedir. Ayrıca, Osmanlı padişahlarının devleti her şeyin –bazen şeriatın bile- üstünde gördükleri[36] yorumunu göz önüne alacak olursak; Kanunnamelerde yer alan ve şer'î hukuka uymayan hükümlerin sebebinin biraz daha belirginleşmiş olacağı fikrindeyiz. Bu şartlarda padişah fermanının İslam hukuk kurallarına uygunluğunu denetleyecek daha üst bir mekanizmanın varlığından bahsetmek –padişahın iradesinin dışında- mümkün değildir. Böyle bir ortamda ulemanın ferman hükümlerini –kanunnameleri- tartışmaktan çekinmesinin nedeni biraz daha anlaşılır hale gelmektedir.

33 Barkan, *"Kanunname,"* s. 186,194; İnalcık, *"Sivil Kanun Geleneği,"* s. 9.
34 Mehmet Şener, *İslam Hukukunda Örf*, İzmir 1987, önsöz ve s. 94.
35 Köse, *"Şer'î Cezalar,"* s. 27.
36 Bilen, *Örfün Yeri*, s. 87; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslam*, Türk Yurdu, C. XIX-XX, S. 148-149, s.11.

Kanunnamelerde yer alan cezaî hükümleri şer'î hukuka uygun görüp, *İslam hukukunun Osmanlı uygulaması* olarak değerlendirmek,[37] bir bakıma tartışmaktan kaçınmak ve dinî hukuka aykırı hükümleri istisna veya kişisel ihlal olarak görmektir. Halbuki usul açısından tali kaynak olarak değerlendirilen "örf," bu ihlal ve aykırılıkları kaldıracak güçte bir delil değildir. Zaten kendisi başlı başına bir kaynak olmayıp, izafîdir. İslam hükukunun en önemli iki kaynağı Kur'an ve Sünnetttir. Bu iki prensibin ruhuna aykırı olan örf-adet veya kanunların İslam hukuku ile irtibatlandırılması şeklen bile doğru değildir. Diğer yandan örf, sadece İslam hukukunun kaynakları arasında olmayıp hemen her hukuk sisteminde müşterek kaynak olma özelliğine sahiptir. Hatta beşerî hukukun genellikle ikinci, bazen de birinci dereceden kaynağıdır.

Örfî hukuk adıyla anılan kanunnameler, ister örf-adet hukuku, ister devlet tarafından konan hukuk olsun netice itibarıyla kaynağını padişahın iradesinden/aklından alan metinlerdir. Nitekim Fatih dönemi tarihçisi Tursun Bey örfî hukuku, "nizâm-ı âlem için padişahlar tarafından akla dayanılarak yapılan düzenlemeler" şeklinde tarif etmektedir.[38] Bu noktada padişahın hüküm vermede şer'î hukuk açısından ne kadar ehil olduğu konusu önem kazanmaktadır. Bilindiği gibi, Osmanlı padişahları Kur'an'-ı Kerim'in "... *ve uli'l-emri minküm..*"[39] (sizden olan buyruk sahibine itaat edin) ayetine dayanarak kendilerini ulülemr makamında görmüşlerdir. Ancak, ayetin değişik yorumlarında ulülemr olabilmenin şartlarından birinin seçilerek işbaşına gelmek olduğunun vurgulandığını[40] ve padişahların tahta geçebilmek için zaman zaman kardeş katli gibi dine aykırı bir uygulama yaptıklarını düşünürsek; ululemr olma vasıflarına gölge düştüğü bile söylenebilir. Diğer yandan tahta henüz çocuk yaşında çıkan padişahların olduğu bir gerçektir. Örneğin, I. Ahmet ve II. Osman tahta on üç, IV. Mehmet on altı yaşlarında çıkmışlardır. I. Mustafa ise, deli olmasa bile, dengesiz birisi olduğunda şüphe yoktur.[41] Bu padişahların daha kendileri ile ilgili ehliyet sorunu varken, onları ulülemr konumuna koymak doğru olmasa

[37] Köse, "*Şer'î Cezalar,*" s. 27.
[38] Aydın, "*Ceza,*" s. 478.
[39] Nisa 4/59.
[40] Ebu'l-Al'â Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an,* çev. M. Han Kayanî-Y.Karaca ve diğerleri, İstanbul 1991, I,370-373
[41] Bilen, *Örfün Yeri,* s. 58.

gerektir. Bununla beraber saltanatın güçlü ve işi bilene nasip olduğu da unutulmamalıdır.[42]

Kanunnamelerin mahiyeti, kaynağı ve tarihi gelişimini bu şekilde kısaca özetledikten sonra, kanunnamelerdeki cezaî hükümlerin incelemesinin daha sağlıklı olacağı kanaatiyle böyle bir metot takip edilmiş oldu. Yeri geldikçe bu tür bilgilere tekrar başvurulacak veya buraya kadar yazılanlara atıfta bulunulacaktır. Bu ön bilgilerden sonra cezaî müeyyidelerle ilgili kanunname maddelerinin incelenmesine geçiyoruz. Kanunname maddeleri ilgili metinlerden alıntı olarak verilecek, altına ilgili yorumu yapılacaktır. Kanunnamelerdeki sıralamaya göre, ilk maddeler zina suçuyla ilgilidir. Bu tasnif hemen hemen bütün fıkıh kitaplarının ceza bölümünü teşkil eden *Kitabu'l-hudûd* bölümü ile paralellik arzetmektedir. Fıkıh kitaplarının zikrettiğimiz bölümlerinde de zina suçu ve cezasıyla başlar.

Kanunnamelerdeki Cezaî Hükümler

Birinci Fasıl[43]

(Zina ve Zinaya Yol Açan Sebepler)

1- Eğer bir kişi zina kılsa, şeriat huzurunda sabit olsa, ol zina kılan evlü olsa ve dahi bay olursa ki bin akçeye dahi ziyadeye gücü yeterse, cürm üç yüz akçe alına. Evsatü'l-hal olursa kim altı yüz akçeye malik ola, cürm iki yüz akçe alına. Andan aşağı gücü yeterse, cürm yüz akçe alına. Andan dahi aşağı halli olursa, elli akçe; andan daha aşağı ki gayette fakirü'l-hal olursa, kırk akçe cürm alına.

Asıl nüshasını göremediğimiz Fatih'in *"Kanun-ı Sultanî"*[44] adlı kanunnamesinin bu ilk maddesinde; zina eden evli bir erkeğin suçu

[42] II. Murat, II. Bayezid, Yavuz Selim, II. Selim'in tahta geçmesi bu açıdan örnektir.

[43] Bu fasıldaki kanunlar, Tanzimat devrine kadar çok az değişiklikle varlığını sürdürdüğü için Fatih Kanunnamesindeki ilk fasıl esas alınarak incelenecektir. Fatih Kanunnamesinin bu bölümünü (Birinci fasıl, toplam 12 madde) Ahmet Akgündüz'ün *Osmanlı Kanunnameleri* adlı eserinin I, 347-348 den iktibas ettik. Ayrıca kanunnamenin yeni harflerle yazılmış şekli; Ö. Lütfü Barkan'ın, *XV. ve XI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları (Kanunlar)*, İstanbul 1973 adlı eserinin 387-388 sayfalarında da mevcuttur.

sadece para cezası ile belirlenmektedir. II. Beyazıt Kanunnamelerinde de -bunun asıl metni elimizde mevcuttur- ibare aynı şekildedir. Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) Kanunnamesi[45] ile birlikte, zina cezasını düzenleyen kanunname metnine; *"siyaset olunmadığı takdirce"* [46] ibaresi girmiştir. Kanunî'ye ait *Kanun-ı Sultanî*'de ise bu ibare; *"lakin ala vechi'ş-Şer' recm kılmalu olmasa"*[47] şeklini almıştır. Bu ibare bazı Kanunî'ye ait fermanlarda da yoktur.[48] Akgündüz, Fatih ve II. Beyazıt kanunnamelerinde bu ibarelerin olmayışını, gerek görülmediği için konulmamıştır, şeklinde yorumlamaktadır. Kanaatimizce mesele bu kadar izahla halledilebilecek olmaktan daha büyüktür. Tartışmaya açıktır.[49] Hatta İslam hukukçularının takdir ettiği zina suçuna verilen recm cezasının ilk kanunname metinlerinde hiç zikrinin geçmemesi, kanunnamelerde ilgili cezaların onun yerine ikame edildiği fikrini savunanları desteklemektedir. Ayrıca kanun metninde yer alan *"Şeriat huzurunda sabit olsa"* kaydıyla birlikte zina cezasına para cezasının takdir edilmesi düşündürücüdür. Fakat bu noktada art niyet aramak kanaatimizce yanlıştır.

> 2- Eğer zina kılan ergen[50] olursa, bin akçeye dahi ziyadeye gücü yeterse, cürm yüz akçe alına. Eğer orta hallü olursa, altı yüz akçeye gücü yeterse, cürm elli akçe alına. Andan aşağı dört yüze gücü yeterse, kırk akçe; gayet fakir olsa otuz akçe cürm alına.

---

44 Eserin aslı ülkemiz kütüphanelerinde yoktur. Asıl nüsha, Viyana Kütüphanesi 554 numarada kayıtlıdır. Geniş bilgi için bkz. Heyd, *Kanun ve Şeriat,* s. 635-636; Bu kanunnamenin aslı ile ilgili karşıt görüş için bakınız: Ali himmet Berki, *Fatih Sultan Mehmet Han,* ts. Ankara, s. 230-240.

45 Uriel Heyd'in tespitine göre, bu ilave Kanunî'nin Kanunnamesi ile başlar. Heyd, *age.*, s. 56, 1/6 nolu dipnot.

46 Akgündüz, *Kanunnameler,* III, 89.

47 Akgündüz, *Kanunnameler,* IV, 296.

48 Kanun-ı Padişahî, Topkapı Sarayı, Revan No: 1935, Vrk: 106-40/a, (Akgündüz, *Kanunnameler,* IV, 336,403'ten naklen)

49 Coşkun Üçok, *"Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Hukukuna Aykırı Hükümler"* C. IV, s. 61-68; Heyd, *Kanun ve Şeriat.*, s. 636; Ayrıca bakınız, Joseph Schacht, *İslam Hukukuna Giriş,* çev., M. Dağ - A. Şener, Ankara 1977, s. 97-101.

50 **Ergen**; baliğ, yani büluğ çağına ermiş bekâr demektir. (TDK. Tanıklarıyla Tarama, III, 1497 vd.)

3- Eğer avret zina kılsa, şeriat katında sabit olsa, gani olsa, er kınlığın[51] vere. Orta hallü yahud fakîre olsa, ergenler gibi olur; kınlığın vere.

Yukarıdaki maddelerde bekar ile evlinin cezalarının farklı tayin edilmesi klasik fıkıh kitapları anlayışına uygun bir tasniftir.[52] Diğer yandan, üçüncü maddede zina eden evli kadının cezasının bir kısmını evli erkeğin cezasına, bir kısmını da bekar erkeğin cezasına ilhak edilmesi ve bunu yaparken de kadının mali durumuna itibar edilmesi bu anlayışın dışındadır. Mezkur anlayışa göre cinsiyet ayrımı, cezanın tayininde değil, cezanın infazındadır.[53]

4- Eğer avretin malı olsa, eri kabul eylese, köftehor[54] kınlığın yüz akçe vere. Yoksul olursa, elli akçe; gayet fakir olursa, kırk ya otuz akçe cürüm alına.

5- Eğer avret pezevenklik[55] eylese, kadı ta'zir ura, ne kadar mâ-yerâhu.[56] Ağaç[57] başına bir akçe cürüm alına.

Fuhşa aracı olanın cezası, kâdının takdirine/ta'zir bırakılmıştır. Bu anlayış bir bakıma fıkıh kitaplarındaki anlayış ile paralellik arz etmektedir.[58]

---

51 **Kınlık;** cürm, yani para cezası demektir. Er kınlığı: Birinci maddede zikredilen erkeklerin verdiği meblağ kadar para cezası manasını ifade eder. "Kınlık" kelimesi, eski Türkçe'de cezalandırmak anlamına gelen "kınamak"'tan türetilmiş olup para cezası veya tazminat manasında kullanılmaktadır. (Tarama, IV, 2489)

52 Fıkıh kitaplarında bekarların zina suçuna takdir edilen ceza 100 sopa, evlilerin cezası da recimdir. Bkz. Serahsî, *Mebsût,* IX, 73; Kâsânî, *Bedâi'u,* VII, 39; İbn Kudâme, *Muğnî,* VIII, 166; Mergınânî, *Hidâye,* II, 97-98; İbn Nüceym, *Bahr,* V, 10; İbn Âbidin, *Reddu'l-Muhtâr,* VIII, 182.

53 İbnü'l-Hümam, *Feth,* V, 28; Sahnûn, *Müdevvene,* XV, 236; Halil, *Muhtasar,* s. 271; Bkz. İbn Kudâme, *Muğnî,* VIII, 167.

54 **Köftehor**'un kelime manası, köfte yiyen, böbürlenen ve şarlatan demektir (Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî,* s. 1206). Burada terim olarak yabancı bir erkeği evine kabul eden kimse anlamına gelmektedir

55 **Pezevenk;** Farsça bir kelime olup aslı pejvend'dir. Erkeklere kadın bularak yolsuz birleşmelere aracılık eden kimseye denir (TDK. Türkçe Sözlük, Ankara 1988, II, 1183).

56 **Mâ-yerâhu;** takdir ettiği kadar demektir ki, burada kadı'nın takdir hakkını ifade etmektedir.

57 Burada ağaç sopa demektir. Kadı'nın belirlediği sopa cezası para cezasına tahvil edilerek infaz edilmektedir.

Ancak her iki maddenin sonundaki ifadeden ta'zir cezasının para cezasına çevrilip tahsil edilmesi yine tartışma konusu olabilir.

> 6- Eğer zina eden kız olursa, onun cürmü ergen gibi ola, azlıkta çoklukta ona itibar edeler.

> 7- Eğer biregünun[59] evine girse, zina kasdına olursa, evlü cürmün vere. Eğer ergen ise, ergen cürmün vere; ol zina eden gibi. Yukaru tafsil üzere ki beyan olundu.

Altıncı maddede belirtilen cezada cinsiyet ayrımına gidilmemesi bir yönüyle İslam ceza hukukuna uygundur.[60] Aynı şekilde yedinci maddedeki ifadeler; *"Bir işden maksat ne isehüküm ona göredir."* prensibine uygun olarak düzenlenmiştir. Bu prensip ilk dönem fukahası da dahil olmak üzere genel kabul görmüş bir prensiptir.[61]

> 8- Eğer kul-karavaş[62] zina kılsa, hür ve hürrenin nısfın vere. Adet cihetince bayağıleyin, baylıkda ve yoksullukda.

Kölelerin cezasının, hürlerin cezasının yarısı olduğu söylenirken de yine İslam hukukuna uygunluk söz konusudur. Bu konuda; *"Cariyeler evlendikten sonra fuhuş yaparlarsa, bunlara hür kadınlara verilen cezanın yarısı kadar ceza verilir."*[63] şeklinde açık ayet mevcuttur.

> 9- Eğer biregünun avretin öpse yahud dilese yahud yapışsa, kadı ta'zir ura. Ağaç başına bir akçe cürm alına.

Tazir suçunun cezasının tespiti açıkça kâdının takdirine bırakılmıştır. Bu noktada İslam hukuku ile bire bir uygunluk söz

58 Mergınânî, *Hidâye*, II, 99; İbnü'l-Hümam, *Feth*, V, 28; İbn Kudâme, *Muğnî*, VIII, 167.

59 **Biregü; (Biregi)** bir kimse ve başkası manasına gelen Türkçe bir kelimedir. (Tarama I, 558 vd.)

60 Roma Hukuku ve onu mehaz alan hukuki düzenlemelerin aksine, kadın-erkek eşitliği zina cezasında kendini göstermektedir.

61 İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Şam1986 s. 22; Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle*, İstanbul 1982, s. 19. Bu kaide aynı zamanda *Mecelle*'nin 2. maddesidir. Bu prensibin kaynağı, hemen hemen aynı lafızla Buharî'nin *Sahih*'inin başında ilk hadis olarak karşımıza çıkar.

62 **Kul**; erkek köle, **Karavaş**; kadın köle, yani cariye manasını ifade eder. Karabaş da denir. Uygurca'dan geldiği söylenmektedir. (Tarama, IV, 2279 vd.)

63 Nisa, 4/25.

konusudur. Cezanın uygulanış biçiminde ise aynı uygunluğun varlığından bahsedilemez.

> 10- Eğer bir avret veya kız, bana zina kıldun dese, er inkâr eylese, bu mezkurların sözüne itibar olunmaya. Ere and vereler; avrete kadı ta'zir ura. İki ağaca bir akçe cürm alına.

> 11- Eğer avrete er, ben sana zina kıldum dese, avret münkire olsa, avret and içe. Ere kadı ta'zir ura. İki ağaca bir akçe cürm alına.

On ve on birinci maddelerdeki düzenleme de kısmen İslam ceza hukukuna uygundur. Bir kişinin ifadesi ile zina suçunun sabit olmaması yanında bu kişinin *kazf*/zina suçu iftirası ile yargılanıp, münkir taraftan yemin istenerek davanın çözüme kavuşturulması[64] yanında, ta'zir cezasının yine para cezası şeklinde tayin edildiğini görüyoruz.

> 12- Eğer bir kişi zinayı bilse, gelüp kadıya demese cürm yok. Amma uğruluğun[65] bilse, gelüp demese, on beş akçe cürm alına.

On ikinci maddeyi de ta'zir kapsamında değerlendirmek mümkündür.

Fatih Kanunnamesinde yer alan bu maddeler, çok az değişiklikle 1839 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Fatih'ten sonraki devirlerde mantık ve metot aynı kalmak üzere, konumuzla ilgili kanunlar detaylandırılmıştır. Bu 12 maddenin büyük ölçüde lafzı korunarak zina ile ilgili suç ve cezalara yer verilmiştir. Fatih Kanunnamesinden sonra ilave edilen diğer suçlara ilişkin maddeleri ve onların değerlendirmesini makalemizin ikinci kısmına bırakıyoruz.

Sonuç

Kanunnameler, öncelikle yürürlükte olduğu dönemlerde Osmanlı medreselerinde kaynak eser olarak kullanılan Hanefî fıkıh kitaplarındaki görüşlere göre değerlendirilmektedir. Çünkü Osmanlı Devletinde İslam Ceza Hukuku denince akla gelen Hanefi hukuk ekolünün ceza anlayışıdır. Zira Osmanlı Devleti'nin Hanefî ekolünü benimsediği,[66] kadıların şer'î

---

64 Serahsî, *Mebsût*, IX, 61; Kasanî, *Bedâi'u*, VII, 48.

65 **Uğruluk;** hırsızlık, sirkat (TDK Sözlüğü, II, 1511).

66 Cin-Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1995, I, 86-87; İbrahim Halebî'nin *Mülteka'l-Ebhur* adlı eseri 1648 ve 1687 yıllarında resmen kabul edilmiştir. (Akgündüz, *Kanunnameler*, I, 46-49.

meseleleri Hanefî mezhebine göre halletmeye çalıştığı,[67] şeyhülislam ve müftülerin de bu mezhebe göre fetva verdiği[68] nakledilmektedir. Yer yer diğer mezheplerin görüşlerine değinilse de, genel olarak/mezhebe bağlı kalmaksızın İslam Ceza Hukuku açısından değerlendirilmesi çalışmamızın ikinci kısmının sonunda yer alacaktır.

Kadının, tazir cezası kapsamında tayın ettiği sopa cezasının para cezasına çevrildiği, ilgili maddelerdeki *"ağaç başına bir akçe cürm alına"* ve *"kadı tazir ura, iki ağaca bir akçe cürm alına"* ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bazı maddelerin amir hükmüne (ilk dört madde) göre ise, uygulanan sadece para cezasıdır. Halbuki İslam ceza hukukçularına göre, zina suçuna takdir edilen ta'zir cezasının para cezası şeklinde uygulandığını bilmiyoruz.[69] Elimizdeki mevcut fıkıh kitaplarında da böyle bir bilgi yoktur.[70] Hakimin tazir cezası olarak para cezasını öngörmesi bazı malî suçlarla ilgilidir.[71]

İlk maddelerde gözümüze çarpan diğer bir husus, cezaların tayininde suçluların malî durumuna göre sınıflandırılmış olmasıdır. İslam hukukunda, ta'zir cezalarının uygulanmasında suçlular sosyal durumlarına göre dörde ayrılır. En yüksek sosyal durumda olan suçluya en az ceza verilir,[72] buna karşılık *hadd, kısas* ve *diyet* cezalarında suçlular

---

67 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı,* Ankara 1965, s. 83,89; Schacht, *İslam Hukukuna Giriş,* s. 90.

68 Schacht, *age.*, s. 90; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı,* s. 173.

69 Mergınânî, *el-Hidâye,* İstanbul 1986, II, 100-105; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu,* İstanbul 1985, Bilmen Yayınevi, III, 203-210; Abdulkadir Udeh, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşerî Hukuk,* (çev. Ruhi Özcan-Ali Şafak) Ankara 1990, I, 140-145.

70 Bu konuda cumhurun görüşü; parasal tazir cezasının İslam hukukuna uygun olmadığı yönündedir. Nevevî, İbn Teymiyye ve İbn Kayyım gibi bazı bilginler para cezasının tazir cezası olarak uygulanabileğini ileri sürmektedirler. Geniş bilgi için bkz. Abdulaziz Beki, *İslam Hukukunda Parasal Tazir Cezası,* Kayseri 1998, s. 61-74.

71 Malî cezaların tasnifi için bkz. İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetava,* Kahire 1404/1984, XXVIII, 113-119.

72 Ebu'l-Hasen el-Maverdî, *el-Ahkamu's-Sultaniyye,* Kahire 1978, s. 266; Kadı Ebû Ya'lâ, *el-Ahkamu's-Sultaniyye,* Kahire 1966, s. 279-280; Ayrıca konuya delil teşkil eden hadis, *"Ekîlû zevi'l-hey'ât aserâtihim illa'l-hudûd"* (Makam sahibi –kerim- insanların haddler hariç sürçmelerini bağışlayınız) ile ilgili bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* VI, 181; Ebû Davud, *Sünen, Hudûd* 4; Beyhakî, *Sünen,* VIII, 161; Hadiste geçen *"zevi'l-hey'ât"* kelimesini, İbn Esîr, (kötü olarak bilinmeyen veya hali-tavrı duruma göre değişmeyen kimse olarak

arasında ne mâlî bakımdan ne de sosyal bakımdan bir ayırım yapılır. Yalnız burada suçluların hür veya köle olmaları cezaların tayininde bazı farklılıklar meydana getirmektedir. Kanunnamelerde suçluların malî durumlarına göre yapılan ayırımın gayesi İslam ceza hukukunda ta'zirde yapılan ayırımın tam aksinedir: Burada malî durumu en yüksek olan suçlu en ağır cezaya çarptırılmaktadır ki bu da, bugünkü malî ceza anlayışına çok uygundur. Kanunnamelerde suçluların malî durumlarına göre bu şekilde ayrılmaları, klasik fıkıh anlayışına uygun değildir. Kaldı ki kanunnamelerin birçok hükümleri ile tespit edilmiş olan malî cezalar, zarar gören yana ödenen bir nevi tazminat demek olan diyet cezasından başka malî ceza tanımayan ve ta'zir cezaları arasında malî cezalara yer vermek istemeyen İslâm ceza hukukunun esas prensiplerine aykırı düşmektedir.[73] Böyle durumlarda rasyonel şartların ağır bastığı söylenebilir.

Tatbik edilen cezaların önemli bir bölümü klasik dönem doktrin ve uygulamasına uygun düşmediği, diğer bir kısmı da Kur'an ve Sünnet'in konuyla ilgili ifadelerinin literal anlamlarına aykırı düştüğü için tereddütle karşılanmakta veya şeriata aykırılıkla nitelendirilmektedir.[74] İslam hukuku, tarihin belli bir döneminde gelişimini tamamlamış ve kemal noktasına ulaşmış bir hukuk sistemi olmayıp Müslüman toplumların değişim ve gelişimine paralel olarak devamlı surette kendini yenileyen canlı bir süreci ifade ettiği için kanunlaştırma faaliyetleri ve para cezası gibi yeni cezaların ihdası niteliğindeki uygulamalar Osmanlı toplumunda İslam hukukunun yeni bir açılımı[75] olarak değerlendirilebilir. Ancak fukahanın ictihad kapısının kapandığına inandığı bir dönemde *ulülemr* tarafından böyle bir esnekliğin getirilmiş olması, bu konu üzerinde durmanın gerektiğini göstermektedir. Diğer yandan bazen bu açılımda ölçünün korunamadığı da bir gerçektir.

Genel hatları itibarıyla İslam ceza hukukunun suç saydığı meseleler suç sayılarak ceza verilmiş, belirttiğimiz gibi, cezalandırma yöntemi ise kendine has şartlarda olmuş, zaman zaman rasyonel şartlar da cezanın tayininde önemli ölçüde etkili olmuştur.

---

tarif etmiştir.) Hadisin sıhhati ile ilgili bigi için bkz. el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ'*, I, 161-162;

73 Üçok, "*Aykırı Hükümler III,*" s. 60-61.

74 Bkz. Barkan, "*Kanunname,*" s. 186-194; Heyd, "*Kanun ve Şeriat,*" s. 633-652; Üçok, "*Aykırı Hükümler III,*" s. 61-68.

75 Ali Bardakoğlu, "*Osmanlı Hukukunun Şer'îliği Üzerine,*" *Osmanlı* (Ansiklopedisi) Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, VI, 412-417.